

Loslaten zullen ze nooit meer

Marius Atmoredjo, een derde generatie Surinamer van Javaanse afkomst, woonachtig in Nederland, heeft in maart 2022 zijn debuut gemaakt met zijn poëziebundel *Loslaten zullen ze nooit meer*. Deze bundel telt twintig gedichten. De uitgave is een bijzondere, omdat die de eerste Surinaams-Javaanse gedichtenbundel is die bij een uitgeverij is verschenen en wel bij uitgeverij In de Knipscheer. Deze uitgeverij staat bekend om het uitgeven van literatuur uit Suriname en Caribisch- Nederland.

De publicatie is belangrijk voor de Surinaams-Javaanse literatuur. In vergelijking met de literatuur van de Afro-Surinamers en de Hindostanen is die van de Javanen nog in kinderschoenen. Er is tot heden weinig literatuur geschreven die behoort tot de Surinaams-Javaanse literatuur. Daarom is de verschijning van Atmoredjo's bundel toe te juichen. Atmoredjo schrijft zijn gedichten in het Nederlands met hier en daar woorden geleend uit het Surinaams-Javaans. Hij haalde bij het schrijven van zijn gedichten zijn inspiratie uit verhalen over zes generaties Surinaamse Javanen. Deze verhalen beginnen al bij het vertrek uit Java en eindigen uiteindelijk in Nederland. De gedichten vertellen onder andere het moeilijk leven van de contractarbeiders, het leven in Lelydorp, de positie van de Javaanse vrouw, heimwee, armoede, hoop, maar ook de veerkracht van de 'Javaan' die op zoek is naar zijn identiteit. Elke persoon die naar het buitenland vertrekt ofwel emigreert, neemt met zich mee: zijn taal, zijn geloof, zijn waarden en normen, een onuitputtelijke dosis herinneringen, angsten, heimwee, maar ook veel hoop. Al deze aspecten komen in het nieuwe land onder druk te staan. Ondanks het feit dat hij economisch onmisbaar is als werkracht in het nieuwe land wordt hij geminacht, gediscrimineerd, gemarginaliseerd en heden ten dage wordt hij zelfs als indringer beschouwd. Of zoals men hen tegenwoordig noemt, de nieuwkomers. Bovendien blijf je die eeuwige allochtoon/buitenlander. De volgende generatie ontworstelt zich dus uit die katibo en durft erover te praten en of te schrijven. Mario Atmoredjo heeft het lot van onder andere zijn

familie in deze bundel concreet uitgebeeld door zich te plaatsen in het leven van zijn moeder, grootmoeder en andere nazaten. De gedichten beschrijven het verloren gaan van dromen. Het is in principe een vorm van geschiedschrijving in de vorm van gedichten: een eerbewijs aan zijn hardwerkende voorouders. Misschien zijn deze gedichten ook een spiegel voor de dichter zelf die ook ooit als emigrant uit Suriname is vertrokken om zich in een nieuw land, Nederland, te gaan vestigen: een vicieuze cirkel? Zie het onderstaande gedicht *Op zoek*.

Op zoek
Ik heb land en zee afgereisd
op zoek naar de enige
die mij rust kan geven
Ik ga terug naar
de puinhopen
die ik heb achtergelaten

Maar diep in mijn hart
schuilt die ene rust
die je ooit als kiem had gelegd
maar die niet eerder naar boven kwam
dan op de dag dat ik weer
diep ben gaan graven.

Het bovenstaande gedicht doet mij denken aan Shrinivási's volgende gedicht.

Omdat de wereld mijn huis is
heb ik tussen de anderen gewoond
heb ik andere klimaten geproefd
ben ik op mijn tocht over de aarde
terug naar de boom in de avond
voor reflectie en ongebreidelde rust
sluit ik langzaam de keten van reizen
voor het licht in mij raakt uitgeblust

Het gedicht *Tastbaar* (de eerste twee verzen)
Het enige en tastbare ligt in mijn hand
haar foto met een nummerplaat op haar borst
genomen ergens in een depot
op een ver eiland
met haar naam erop
waarschijnlijk gekregen van haar moeder
misschien omdat die zo mooi klonk
Sarinah

Als ze aanmeert
in het nieuwe land
herhalen de bewoners haar naam
Sari-noh-triest he

Ook de dichter Jit Narain heeft over zijn voorouders gedicht. Hij zegt het volgende.

denkend aan mijn voorouders
ben ik
van vreugde vervuld
overrompeld door het kwaad
in eigen land
zochten zij hun heil
in Sri RamTapu (eiland van God Ram)

De grootmoeder van Marius Atmoredjo was 26 jaar oud toen zij in 1908 van Midden-Java naar Suriname vertrok om als contractarbeider in Commewijne te werken. De moeder van schrijfster-dichteres Bea Vianen, Angela Ramkoemari Hira 759/Qq, heeft een grote invloed gehad op Bea Vianen. Zij was anderhalf jaar toen zij naar Suriname kwam. Haar vroege

Marius Atmoredjo.
Bron: Werkgroep Caraïbische Letteren

MARIUS ATMOREDJO

Loslaten zullen ze nooit meer

dood heeft Bea Vianens leven sterk beïnvloed en haar beziggehouden. Zowel in haar romans als in haar poëzie is het gemis van haar moeder te merken. Ook de zoektocht naar haar identiteit en zelfbevrijding zijn thema's uit haar oeuvre. Daarom is het ook interessant te weten wie Angela Ramkoemar Hira is geweest.

Vianen dicht over haar moeder:

Angela Ramkoemari Hira 759/Qq
Traject
Stamboom 759 QQ

De schaduw van deze manjaboom ontluistert
schaduw
Uwer traditie die de schaduw is van mishandeling:
Kilometers vooruit lopen heet in deze jungle de weg
Doodvallen het laatste traject

De debuutbundel van Marius Atmoredjo is een rijke aanwinst voor de Surinaamse literatuur. Met de uitgave van zijn bundel is een begin gemaakt met de Surinaams-Javaanse dichtkunst binnen de Surinaamse literatuur. Deze bundel geeft aan dat er raakvlakken zijn geweest met de Brits-Indische contractarbeiders. De gedichten belichten dezelfde thema's. De gedichten van Shrinivasi, Jit Narain en Bea

Vianen zijn het bewijs in dit artikel. De raakvlakken liggen veelal op hun leefsituatie, de ontberingen van de verkapte vorm van slavernij, heimwee, op zoek naar identiteit, armoede en hoop.

[Jerry Dewnarain]

Marius Atmoredjo, *Loslaten zullen ze nooit. Gedichten met illustraties van Robert Bosari. Haarlem: In de Knipscheer. 2022. ISBN 9789493214705*

Shrinivási, *Sangam/Ontmoeting. Aktua-Print. Eerste druk december 1991.*

Jit Narain, *Een menskind in niemandsland. Bloemlezing samengesteld door Michiel van Kempen & Effendi N. Ketwaru. Met een inleiding door Satya Jadoenandansing & Geert Koefoed. Haarlem: In de Knipscheer. 2021. ISBN 9789493214231.*

Bea Vianen, *Begraaf mij in dit gruis. Gedichten. Paramaribo: Uitgeverij Okopipi. 2002.*

In memoriam Diana Lebacs

Ook het leven van Diana Lebacs bleek eindig te zijn. Dat dit einde zo snel zou volgen op het overlijden van haar man Pacheco Domacassé had niemand kunnen bevroeden. Mijn verbijstering was des te groter toen ik, in Nederland op vakantie, op Facebook de kennisgeving van Michiel van Kempen zag. Onze jarenlange vriendschap leek oneindig te kunnen voortduren. Op 23

april ontmoette ik Diana voor het laatst, bij een boekpresentatie bij Bruna. Zoals ik haar bij vrijwel elke literaire activiteit ontmoette. We maakten een foto, met Laura Quast erbij. Haar immer stralende glimlach verborg voor mij wat ik niet wist.

Diana was er altijd bij. Zij trad graag op de voorgrond en was een voortrekker. Ze was de ambassadeur van de Antilliaanse literatuur en de schrijvers daarvan, niet alleen in Nederland maar vooral in de regio. Ik heb fantastische herinneringen aan de Filbo (Feria Internacional de Libros) in Colombia en Cuba. Diana legde de contacten en inspireerde ons om daaraan deel te nemen. Daar leerde ik andere Antilliaanse schrijvers beter kennen.

Ook bij bezoeken aan de scholen tijdens de Siman di ban lesa, de Curaçaose boekenweek, jaarlijks georganiseerd door de openbare bibliotheek Frank Martinus Arion, was Diana een onmisbare figuur, allround als zij was als schrijver, vertelster, voordrachtskunstenaar, en regisseur van toneelstukken, nadat zij zelf dertien jaar voor de klas had gestaan.

Schrijven deed ze zowel in het Papiaments als in het Nederlands. Voor het jeugdboek *Nancho van Bonaire* ontving ze als eerste niet-Europese schrijfster in 1976 een Zilveren Griffel, een van de belangrijkste literatuurprijzen voor Nederlandstalige jeugdliteratuur. Ook met Suriname onderhield Diana innige banden. Ze was zeer bevriend met Shrinivási en heeft hem tot in zijn nadagen betrokken bij en begeleid naar literaire activiteiten op Curaçao. Voor mij persoonlijk als schrijver was Diana een hulp en inspiratiebron. Zij werd door de Rotary in 2004 als expert benaderd om de uitgave van Papiamentstalige kinderboeken te redigeren, waaronder mijn kinderboek *E biahe di Tobias*. Het manuscript voor mijn tweede kinderboek *Premio Mayó*, dat nog uitgegeven moet worden, heeft zij nog van commentaar kunnen voorzien. Samen met Laura Quast, met wie ze een jarenlang artiestenverbond vormde, trainde Diana wekenlang leerlingen van het Colegio Alejandro

Werken van Diana Lebacs

- Sherry, het begin van een begin (1971)
- Nancho van Bonaire (1975) (Zilveren Griffel)
- Nancho matroos (1977)
- Nancho niemand (1979)
- Nancho kapitein (1982)
- Suikerriet Rosy (1983)
- De Spokenband (1985)
- Het witte licht (1986)
- Lichten boven Klein Bonaire (1990)
- Robin en de reuze-robot (1992)
- De langste maand (1994) (roman)
- Caimins geheim (2002) (tweetalig jeugdboek)
- Fula fula (2005)
- Waar is Olivier?/Unda Olivier ta? (digitaal prentenboek)
- Ubuntu (2010)
- Belumbe/De waterlijn (2014) (dichtbundel)
- Duizend leugens bruidstaart (2017) (roman)
- Grandesa di amistat (2018)

Paula om bij de boekpresentatie van mijn tweede roman *Tirami sù*, sketches op te voeren van fragmenten uit het boek.

Het valt nog te bezien hoe wij de leegte die Diana achterlaat, gaan opvullen. Wij zullen in ieder geval haar literaire nalatenschap, waaronder haar kinderboeken, lesmateriaal in het Papiaments en haar laatste roman *Dame van de avond* en het berouw van Benaro, die persklaar is, zoveel mogelijk koesteren.

[Ronny Lobo, Curaçaos schrijver en architect]